

COLECȚIA MUZEULUI ȚĂRII CRIȘURILOR DE APARATE DE MUZICĂ MECANICĂ

Ronald Hochhauser*

MECHANICAL MUSICAL INSTRUMENTS FROM COLLECTION OF THE "ȚĂRII CRIȘURILOR" MUSEUM

Abstract

According to the records from the inventory registry book of the History Section, the collection of mechanical musical instruments was set up before 1965. One of the first devices of the kind that became part of the „Crisana Regional Museum” patrimony (that was the name of the cultural institution in that period) was the *Herophon organette* produced at the famous „*Euphonika*” *Factory of Musical Instruments* in Leipzig, on the territory of the German Empire (Germany Today). At present, the series based on the „old collection” is made up mainly of instruments purchased from various people, as well as of instruments confiscated by the customs authorities in Bors, Bihor county, and then transferred to the county museum. There is only one donation, an automatic recorder, classified in the category „Thesaurus” of the national cultural patrimony. Thus, the museum hosts at present a number of twenty-three musical automata and devices for recording and reproducing sound that were manufactured between approximately 1882 and 1951: three organettes of different types, two street organs, an Edison Standard phonograph, a table polyphon, a euphonion music box with a record collection, a symphonion music box with a record collection, an orchestron, four gramophones, eight table, portable or suitcase pathophones and a mini portable pathophone. All these are filed in the informatics programme for movable cultural patrimony.

Keywords: collection, mechanical music, instruments, cultural patrimony

Fără excepție, aproape toate secțiile (Istorie, Arheologie, Artă, Etnografie, Științele Naturii) din cadrul Muzeului Țării Crișurilor din Oradea păstrează, conservă și valorifică, pe lângă bunurile culturale destinate strict propriului domeniu, și un patrimoniu specific istoriei științei și tehnicii, de o mare diversitate tipologică, componentă valoroasă a tezaurului cultural. Colecția de importanță tehnică a *Secției de Istorie* conține piese reprezentative evoluției înregistrării și redării sunetului (aparate muzicale, discuri din ebonită și din vinil), radiotehnicii și televiziunii, telefoniei (terminale și cartele), tehnicii fotografice, mașinilor de scris, mașinilor de cusut, orologeriei, producerii focului (cutii de chibrituri), respectiv tipăriturilor de specialitate (reviste și cărți tehnice, cataloage de produse) și de tip reclamă comercială (facturi și chitanțe personalizate, bonuri de casă, etichete de produse). Această colecție nu a fost cercetată de colegii noștri predecesori sub niciun aspect, motiv ce a impus aducerea ei în atenție!

Prezentul demers se limitează la constatările noastre asupra *automatelor muzicale și ale aparatelor pentru înregistrarea și redarea sunetului*, de pe urma revizuirii acestora pe unități și, de asemenea, a actelor de evidență aferente (registre inventar; fișe analitice întocmite de către noi, după preluarea colecției în cercetare)¹. Ținem să menționăm că punctele de vedere enunțate, prevestesc apariția catalogului de colecție, aflat în lucru, intitulat *Aparate de muzică mecanică în colecțiile Muzeului Țării Crișurilor*.

Conform consemnărilor din registrul inventar, colecția de *aparate de muzică mecanică* a fost inițiată încă înaintea de 1965. Printre primele sisteme de acest tip, intrate în patrimoniul Muzeului Regional Crișana (aceasta era titulatura instituției de cultură în acea perioadă), remarcăm *organeta Herophon*, produsă la vestita *Leipziger Musikwerke Euphonika (Fabrica de instrumente muzicale „Euphonika” din Leipzig)* de pe teritoriul Imperiului German (azi, Germania), înființată în 1895. În următorii ani, seria s-a îmbogățit treptat cu piese realizate și de alte firme renumite din Europa, enumerate în ordinea fondării:

a) *Fabrik Leipziger Musikwerke vormals Paul Ehrlich & Co. AG (Fabrica de instrumente*

* Muzeul Țării Crișurilor, ronald.hochhauser@mtariicrisurilor.ro

¹ O bună parte a colecției a fost prezentată la cea de-a V-a ediție a *Festivalului Internațional al Muzicii Mecanice*, organizat de *Muzeul Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu”* din Iași, în septembrie 2005.

muzicale din Leipzig, anterior Societatea pe acțiuni „Paul Ehrlich și Compania” din Leipzig-Gohlis), 1877;

b) Sternberg Ármin és Testvére, Császári és Királyi Udvari Hangszergyár (Fabrica cezaro-crăiască de instrumente muzicale „Sternberg Ármin și Fratele”) din Budapesta, Imperiul Austro-Ungar (azi, Ungaria), 1881;

c) Fabrik Lochmannscher Musikwerke AG (Fabrica de instrumente muzicale „Lochmann” S.A.) din Gohlis, Leipzig, 1885;

d) Polyphon Musikwerke (Fabrica de instrumente muzicale „Polyphon”) din Wahren, Leipzig, 1889;

e) The Gramophone Company Ltd. (Compania „Gramophone”, societate cu răspundere limitată) din Hillingdon (Hayes, Middlesex), Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, 1897;

f) Homophon Company GmbH (Compania „Homophon”, societate cu răspundere limitată) din Berlin, Republica de la Weimar (azi, Germania), 1905;

g) Erste Prager Musikwerke und Orchestrion Fabrik Diego Fuchs (Fabrica de instrumente muzicale și orchestrioane „Diego Fuchs”) din Praga, Imperiul Austro-Ungar (azi, Cehia), 1906;

h) Московский Патефонный завод (Fabrica de patefoane din Moscova), Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (azi, Federația Rusă), 1948.

Colecția mai include bunuri atribuite de noi firmei *Euphonika* și manufacturii *Carl Reimer*, de asemenea piese realizate de societăți neidentificate, însă furnizate de comercianți cunoscuți din epocă:

h) *Compania Anglo-Americană* din București, cu sucursale la Pitești și Câmpina;

i) *N. Mischonzniky-Furnisorul Curței Regale*, tot din București;

j) *Huzly István* și *J.Kopecky*, comercianți din Timișoara.

În prezent, aceasta este alcătuită, mai cu seamă, din piese achiziționate de la persoane fizice și din obiecte transferate de la organul de control vamal din Borș, județul Bihor. Un singur automat constituie obiectul unei donații, în opinia noastră, realizate în mod constrâns. Muzeul județean păstrează posterității azi, un număr de douăzeci și trei de automate muzicale și aparate pentru înregistrarea și redarea sunetului, cele mai importante fiind clasificate în categoria *Fond* sau *Tezaur* al patrimoniului cultural național (**Fig. 1**).

Fig. 1. Aparatele colecției de muzică mecanică, în ordinea cronologică a datării lor

Nr. crt.	Autor/Atribuire	Tip/Clasificare	Comerciant	Datare	Dimensiuni(cm): L x LA x I	Număr inventar	Intrat în colecție/Mod deținere
1.	Paul Ehrlich & Co., Leipzig	Organetă Ariston	-	1882-1910	42x42x24	9813	1977/transfer
2.	Euphonika, Leipzig	Organetă Herophon	Erstes & Gröstes Musik - Waarenhaus von „Josef Leopold Pick”, Wien (Cea dintâi și mare casă de muzică „Josef Leopold Pick”), Viena	1890	48x48x30	6268	Nu este consemnat/ provine din Colecția veche
3.	Euphonika, Leipzig	Organetă Manopan, model de masă/ Tezaur, Ordin nr. 2446 din 22.04.2013	-	1895-1896	84x40,5x47	11454	1982/ achiziție

4.	- / Euphonika, Leipzig	Euphonion cu disc vertical/ Fond, Ordin nr. 2448 din 21.10.2009	Huzly István, Timișoara	aproximativ 1897	60x60x135	5845	1971/ achiziție
5.	Sternberg Ármin și Fratele, Budapesta	Fonograf Edison Standard/ Fond, Ordin nr. 2448 din 21.10.2009	Sternberg Ármin și Fratele, Budapesta	1898-1900	30x21x21	6248	Nu este consemnat/ provine din Colecția veche
6.	Lochmann, Leipzig	Symphonion cu disc vertical	-	aproximativ 1900	64x34x135	25585	2019/ achiziție
7.	Anonim	Pian mecanic	-	sfârșitul secolului al XIX-lea	81x?x64	5404	1972/transfer
8.	Anonim	Gramofon	-	începutul secolului al XX-lea	31,5x31,5x17	5443	Nu este consemnat/ achiziție
9.	Anonim	Gramofon	-	începutul secolului al XX-lea	46x46x25	6257	1969/transfer
10.	Anonim	Melodion Carmen Sylva	Compania Anglo- Americană, București	începutul secolului al XX-lea	35x35x22,5	6953	1973/transfer
11.	Anonim	Gramofon	-	începutul secolului al XX-lea	32x32x18,5	7050	1973/transfer
12.	Polyphon, Leipzig	Polyphon cu disc orizontal, model 45, ediție Premium/ Tezaur, Ordin nr. 2448 din 21.10.2009	Josef Leopold Pick beeid. Schätzmeister k.u.k Hofreferant, Musik- Wareenhaus, Wien, (Casa de muzică „Josef Leopold Pick” evaluator atestat, referentul curții regale), Viena	aproximativ 1905	57x52x35,6	4867	1968/donație
13.	Diego Fuchs, Praga	Orchestrion/ Fond, Ordin nr. 2446 din 22.04.2013	-	1906-1915	110x50x215	5408	1972/transfer
14.	The Gramophone Company Ltd., Hillingdon (Hayes, Middlesex)	Patefon portativ His Master's Voice, model 101/ Fond, Ordin nr. 2246 din 22.04.2013 (doar piesa cu nr. inv. 22760)	-	1927-1931	42x29x14	17232 18236 22760	Nu este consemnat/ transfer 2000/transfer 2012/ achiziție

15.	Columbia Graphophone Company Ltd., Londra	Patefon portativ Columbia-Grafonola	-	aproximativ 1929	37x30,5x15	9897	1977/achiziție
16.	Columbia Graphophone Company Ltd., Londra	Patefon portativ Columbia-Grafonola, model 202	Musikhaus „Metrophon”, Wien (Casa de muzică „Metrophon”)	aproximativ 1929	41x28,5x16	20001	2003/achiziție
17.	Homophon Company GmbH	Patefon portativ Homocord Electro	-	aproximativ 1929	40x30x15	18221	2000/achiziție
18.	Anonim	Patefon Perfection, model de masă	N. Mischozniky-Furnizorul Curții Regale, București	aproximativ 1932	40x34,5x29,5	10500	Nu este consemnat/achiziție
19.	- / posibil Carl Reimer	Orgă de stradă	J.Kopecky, Timișoara	1936	97x77x112	5403	1972/transfer
20.	Anonim	Minipatefon portativ	-	aproximativ 1930-1940	39x?x?	6261	1965/achiziție
21.	Fabrica de patefoane, Moscova	Patefon portativ/ Fond, Ordin nr. 2246 din 22.04.2013	-	1949-1951	41,5x29x16,5	22759	2012/achiziție

O semnificativă parte dintre piese prezintă interes istoric, artistic și decorativ, științific și tehnologic în egală măsură, și aceasta pentru faptul că au fost considerate obiecte de lux în

Fig. 2. Polyphon cu disc orizontal, model 45, ediție Premium. Cu mici excepții, acest aparat care utilizează înregistrări prin perforare pe discuri din metal, servea pentru uz individual, în cerc restrâns.

Fig. 3. Fonograf Edison Standard, un aparat cu înregistrare directă a sunetului prin procedeu mecanic. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, micile magazine și cafenelele au investit în fonografe cu monede, care ofereau clienților, după exigență, muzică de divertisment și voce bună.

trecut. Piesele colecției au devenit relicve în timp, iar acum sunt de actualitate din nou. Ele se prezintă în diferite stări de integritate și de conservare: de la foarte bună la deteriorată. În momentul analizei noastre, am constatat că cele deteriorate au fost preluate și înregistrate, fie în această stare, fie s-au degradat între timp, datorită depozitării inadecvate și a urmării defectuoase a stărilor lor de conservare. Cu toate că nu au fost investigate științific vreme de aproape 40 de ani și nici nu au făcut obiectul unor restaurări generale, deși se impunea mod imperios, salutăm grija colegilor antecesori față de aceste mărturii ale performanței tehnice. Intuind importanța lor din punct de vedere muzeologic sau, poate, numai întâmplător, aceștia au cuprins în anterioara expoziție de bază a *Secției de Istorie*, două din aparatele la care ne referim: *polyphonul de masă* și *fonograful Edison Standard* (Fig. 2, Fig. 3)!

2006 a fost anul când muzeul județean, al optulea la nivel național, a găzduit expoziția itinerantă „*Tonomatul cu amintiri*”, gândită și materializată de colegii noștri de la *Muzeul Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu”* din Iași. Cu ocazia evenimentului expozițional au fost prezentate publicului și bunuri culturale de profil din colecția *Muzeului Țării Crișurilor*: pe lângă cele două aparate exemplificate ceva mai înainte, a fost etalată și o organetă (Fig. 4). Puterea fermecată a muzicii mecanice, trezind un sentiment de bună-dispoziție, ca și descoperirea și retrăirea atmosferei de epocă creată atunci, cu ajutorul aparatelor muzicale, sunt motivele care au condus la organizarea în anii următori a unor expoziții temporare cuîncă din 1922 pe Bulevardul

Fig. 4. Organetă Manopan, model de masă. Aparatul utilizează înregistrări prin perforare pe benzi din carton. Era folosit în scopuri laice distractive la domiciliu ori la crearea bunei dispoziții în localurile cu cerințe mai modeste

Fig. 5. Orchestrion – aparat cu înregistrare pe cilindru cu pini. Avea rolul substituirii și imitării unei orchestre. Servea la destinderea atmosferei în saloane, cafenele, restaurante ori serbări populare în aer liber.

Regele Ferdinand (azi, pietonala străzii Republicii); *Salonul de gramofone „Columbia”*, amplasat în 1929 în Piața Regina Maria (azi, Piața Regele Ferdinand); *Magazinul „Technica”* și *Biroul de presă „Hegedüs”*, existente în 1929, dar a căror localizare nu am reușit să o determinăm până în prezent; *Firma „Ligno Ferra”* reprezentanța în Ardeal a *Societății Anonime „Ferrocmerciala”* din București, situată în 1929 pe str. Dimitrie Cantemir (azi, Iuliu Maniu), *Magazinul „Leonardo”*, situat în 1933 pe str. Avram Iancu (azi, str. Independenței), în locul în care își desfășura activitatea la începutul secolului al XX-lea *Magazinul firmei „Sonnenfeld József fiul”*, primul amintit în enumerarea noastră; *Librăria „Viața Nouă”*, aflată în 1947 pe Bulevardul Regele Ferdinand (azi, pietonala străzii Republicii). Aproape fiecare din aceste prăvălii a cunoscut o dezvoltare însemnată, având o ofertă bogată și diversificată de fonografe, de euphonioane, de gramofone, de patefoane și, concomitent, de ace de patefoane și de discuri din ebonită, așa cum au reflectat și reclamele ziarelor locale din epocă: *Nagyvárad, Nagyvárad Napló, Szabadság, Tiszántul, Gazeta de Vest* sau *Crișana*.

Așadar, o colecție nu prea numeroasă, dar care este chemată spre a călăuzi iubitorii de știință și artă decorativă în vremuri în care muzica era considerată un lux, un agrement destinat, în principal, categoriilor sociale de vârf: personalități de înalt rang bisericesc și familii bogate. Mulțumită fie și acestui aspect, seria merită a fi popularizată și valorificată printr-un